

УДК 331:004.9:005.3

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ НА РИНКУ ПРАЦІ

*Ілляшенко С. М., д.е.н., професор,
Illiashenko.s@gmail.com*

Національний технічний університет» ХПІ»;

Економіко-гуманітарний університет, м. Бельсько-Бяла, Польща

*Шипуліна Ю. С., д.е.н., професор,
shypulina.j@gmail.com*

Національний технічний університет» ХПІ»

*Ілляшенко Н. С., д.е.н., професор,
nat.illiashenko@gmail.com*

Державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

Поширення технологій четвертої промислової революції (ІР4.0) ініціювало формування цифрової економіки, яка характеризується цифровізацією бізнес-процесів і переведенням їх у мережу інтернету. Цифровізація все більшою мірою визначає конкурентоспроможність як національних економік, так і окремих організацій (підприємств та установ), стає важливим фактором їх інноваційного зростання. Проте цифровізація спричиняє і низку негативних наслідків, які можуть призвести до кризових явищ в окремих галузях, регіонах, національних економіках тощо. Особливо гостро негативи цифровізації проявляються на ринку праці, а також в системі кадрового забезпечення організацій та галузей економіки, які активно впроваджують цифрові технології. В цих умовах актуалізується проблема ідентифікації і аналізу ризиків суб'єктів ринку праці, що спричинені цифровізацією.

Спираючись на результати аналізу сутності цифрових технологій ІР4.0 [1], а також проблем породжених їх впровадженням у різних сферах людської діяльності [2, 3], виділено основні ризики, що проявляються на ринку праці. Серед них слід відзначити такі:

1. Ризики безробіття: загального, спричиненого автоматизацією різних сфер діяльності; функціонального і технологічного, спричиненого інноваційними змінами технологій виробництва і надання послуг, систем управління, способів використання інноваційних розробок тощо. Можливі наслідки прояву зазначених

ризиків: економічний спад, різке зниження рівня життя населення, соціально-економічні кризи тощо.

2. Ризики зміни актуальності професій: зменшення чи зникнення потреб в фахівцях певних професій і зростання чи виникнення в інших. Ці зміни породжуються радикальною трансформацією чи згортанням існуючих виробництв, галузей і ринків, а також виникненням нових. Ці ризики є особливо значними для фахівців професій, які передбачають усталену алгоритмізовану діяльність як фізичну, так і розумову, оскільки вона легко автоматизується. З іншого боку – вони становлять загрози для кадрового забезпечення інноваційних виробництв, систем надання послуг, використання інновацій. Вони також впливають на актуальність системи освіти і підготовки кадрів у розрізі напрямів і спеціальностей підготовки, формування компетенцій тощо.

3. Ризики недостатньої адаптивності трудових ресурсів до перманентних змін актуальності професій (див. п.2). Практика свідчить, що частота і ступінь радикалізації цих змін наростають по мірі розгортання IP4.0. Не всі працівники здатні до них пристосуватися внаслідок вікових, інтелектуальних, ментальних та ін. факторів. В результаті їх рівень доходу, соціальний статус, уклад життя можуть змінитися з усіма наслідками з цього.

4. Ризики втрати працівниками соціальних гарантій, зниження рівня захисту трудових прав, зниження рівня соціалізації. Вони спричинені поширенням нових ефективних в цифровій економіці форм організації праці і трудових відносин, зокрема: цифрового фрілансу і аутсорсингу, неформальної зайнятості, тощо. Ці форми передбачають віддалену працю самостійно, часто без контакту з колегами, поза межами організації роботодавця (замовника). Вони не передбачають традиційного формату трудових відносин і вимагають високого рівня самоорганізації працівника, знання іноземних мов тощо. Проте вони є ефективними як з позицій працівників, так і роботодавців (замовників). Україна займає в цьому сегменті ринку одну з чільних позицій у світі [3].

5. Ризики загострення протиріч між працівниками (диференціації працівників в можливостях), зокрема по лініях: талант – посередність; креативна, творча особа – виконавець чітко сформульованих завдань; власник інтелектуального чи фізичного капіталу – найманий працівник; технологічних можливостей щодо використання цифрових технологій; доступу до цифрових технологій (інтернету, цифрового

банкінгу, державних послуг тощо) залежно від місця проживання; психологічного сприйняття штучного інтелекту, який приймає рішення, а працівник їх виконує і т.д. Наслідком прояву цих ризиків може бути значна дефрагментація суспільства, соціальні кризи і потрясіння.

Зазначені ризики формують негативні тенденції на ринку праці і трудових ресурсів, особливо в країнах що розвиваються. Для їх зниження необхідно формувати систему заходів переважно державного регулювання і стимулювання, яка повинна включати наступне:

- Державну програму забезпечення зайнятості населення, зокрема, працівників професій, які втратили актуальність внаслідок цифровізації;

- Державне стимулювання відкриття у навчальних закладах різного рівня актуальних напрямів і спеціальностей підготовки фахівців (різних за формами і технологіями навчання), зниження бюрократизації і спрощення процедур їх ліцензування і акредитації, що дозволить підвищити оперативність реагування на вимоги ринку праці;

- Популяризацію і сприяння цифровій трансформації закладів вищої освіти (ЗВО) відповідно до концепції «Університет 4.0» [4, 5], яка передбачає об'єднання за допомогою цифрових технологій в єдину систему: кадрового потенціалу ЗВО; потенціалу осіб, що навчаються; матеріально-технічної бази і нематеріальних ресурсів; процесів ведення науково-освітньої діяльності. Це дозволить підвищити адаптаційну спроможність ЗВО до змін умов зовнішнього макро- і мікросередовища, оперативно реагувати на тенденції розвитку ринку праці.

- Впровадження популярних в розвинених країнах програм надання безкоштовної освіти людям третього віку, зокрема, в частині формування цифрових компетенцій;

- Законодавче забезпечення трудових прав і соціальних гарантій працівників, що працюють в умовах інноваційних форм організації праці і трудових відносин;

- Державну програму розвитку цифрового ринку праці, окремі сегменти якого вже успішно розвиваються в Україні;

- Розвиток системи технічної підтримки користувачів цифрових технологій, зокрема, розширення мережі швидкісного мобільного інтернету тощо.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити:

- виконано ідентифікацію і аналіз ризиків суб'єктів ринку праці, спричинених цифровізацією галузей економіки, в системі: сутність ризику, причини виникнення, можливі наслідки реалізації ситуацій ризику;

- запропоновано комплекс рекомендацій щодо їх зниження.

Отримані результати можуть бути покладені в основу формування інформаційно-аналітичної бази організаційно-економічного механізму управління розвитком ринку праці в умовах цифрової економіки. Вони також поглиблюють методологічні засади системи підготовки кадрів в перманентно мінливих умовах четвертої промислової революції, зокрема, в частині урахування особливостей цифровізації галузей економіки України.

Подальші дослідження повинні бути спрямованими на розроблення і практичну апробацію методичних засад кількісної оцінки ідентифікованих ризиків для удосконалення ризик-менеджменту системи кадрового забезпечення економіки України в умовах цифрової (мережевої) економіки.

Література:

1. Schwab K. The fourth industrial revolution. Penguin. 2017. 192 p.
2. Ілляшенко С. М., Ілляшенко Н. С., Шипуліна Ю. С., Райко Д. В. Перспективи і проблеми інноваційного розвитку в умовах четвертої промислової революції. Управління інноваційною діяльністю: теорія і практика: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., професора Витвицької О.Д. Київ: ТОВ «АГРАР МЕДІА ГРУП», 2021. С. 112-131.
3. Iliashenko Sergii, Shypulina Yuliia, Iliashenko Nataliia, Golysheva Ievgeniia. Prospects for the Development of the Digital Labour Market in Ukraine: The National and Regional Aspects. *Studia Regionalne i Lokalne*. 2023. Nr 2(92). 50-66. doi: 10.7366/1509499529204
4. Gueye Mamadou, Exposito Ernesto. University 4.0: The Industry 4.0 paradigm applied to Education. IX Congreso Nacional de Tecnologías en la Educación. Oct. 2020. Puebla (Mexico). France. ffhal02957371f. URL: <https://hal-univ-pau.archives-ouvertes.fr/hal-02957371/document>
5. Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С., Ілляшенко Н. С. Розвиток закладів вищої освіти в умовах четвертої промислової революції. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 60-67. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-60-67>